

Lector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

© Editura Ideea Europeană

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BALOTĂ, NICOLAE

Caietul albastru : Timp mort 1954-1955 - Remember 1991-1998 /
Nicolae Balotă. - București : Ideea Europeană, 2019
ISBN 978-606-594-681-1

821.135.1

NICOLAE BALOTĂ

Caietul albastru

*Timp mort 1954-1955
Remember 1991-1998*

rugat-o să-mi lase mie în grijă *Jurnalul*". Într-adevăr, mama declarase celor de la biroul cu pricina că a uitat ea însăși servieta în tren, și întrucât putuse descrie cu precizie nu numai înfățișarea acesteia, ci și conținutul – cărți, un caiet gros legat în pânză albastră, un teanc de manuscrise și o pereche de papuci de casă, pe care ea însăși mi-i vârâse în geantă înainte de plecare – îi predaseră pe loc obiectul.

Negoîtescu îmi povestea toate acestea întinzându-mi „Caietul albastru”, care mai cunoscuse între timp și alte peripeții. Căci la vreo șase ani după întemnițarea mea, Nego fiind la rândul său arestat, Caietul a ajuns împreună cu o parte din cărțile mele în gara-jul, lipsit de mașină, al soților Regman. De acolo se întorcea acum în mâinile mele.

L-am răsfoit, în acea seară de vară bucureșteană a anului 1964, nu fără melancolie. Ne întorseserăm de curând, Negoîtescu din pușcărie, eu din Lătești, satul din Bărăgan unde mai petrecusem doi ani de domiciliu obligator, după cei șapte de închisoare. Locuiam într-o pivniță cu pământ pe jos (și eram fericit că dobândisem acea „locuință”). Întorcând paginile buclucașului „Caiet albastru” am dat – după ultimele cuvinte pe care le scrisesem în ajunul arestării – peste câteva rânduri adăugate de Nego, după dispariția mea, în perioada în care fusese păstrătorul lui.

Aceste rânduri le păstrez, Cititorule, pentru Epilog.

29 octombrie 1954

M-am plimbat azi, cu stații prelungite, prin Bucureștiul lui Mateiu. „Curtea-Vechă” se bănuiește mai mult decât se vede. N-o semnaleză nici măcar ruinele vizibile ale vreunui palat. Ea este mai curând o plăsmuire a spiritului decât un corp arhitectonic. Am zis a spiritului? E suficient să spun a imaginației.

Băteam stradelele din jurul Lipscanilor. Mă întreb de ce în versiunea românească a jocului „Capitaly”, pe care acum douăzeci de ani îl jucam ore întregi, ca niște apucați, cu Nelu și Teiu Boilă, strada Lipscani era una dintre cele mai bine cotate, mai scumpe. Ce e drept, magazinele mizere, pline cu marfa proastă a întreprinderilor socialiste nu mai seamănă întru nimic cu cele din anii copilăriei mele, când le cercetam în mod obligatoriu întovărășindu-i pe ai mei, a doua sau a treia zi după ce soseam din Clujul nostru provincial în Capitală. Remarcam azi pentru întâia oară câte o clădire pitorească, dacă nu chiar grațioasă, prea împodobită pentru rostul ei actual. Cu magazinul dedesubt, clădirea adăpostește deasupra ateliere sau magazine de mărfuri; ferestrele mari sunt negre de praful lipicios al Bărăganului, și de incuria locatarilor. După duhoa-

rea ce se degajă prin ochiurile de geam ale beciurilor, ghicești acele obscure temelii boltite despre ale căror rămășițe aflate în toată mahalaua știa și Pașadia. „Curtea-Vechă” nu mai e nici ea decât o asemenea rămășiță a unor clădiri lipsite de grandoare, dintr-un oraș ce n-a cunoscut și nu va cunoaște niciodată noblețea.

Farmecul, da. Firește, firește, știu că farmecul este o stare incertă între leac și otravă. Nu sunt insensibil nici la una nici la alta, nici la plăcerile înrobitoare, nici la ușorul vânt libertin ce adie prin acest oraș, în ciuda robiei generalizate. Chiar acești Lipscani, cu trupuri de clădiri menite – cum spunea același Pașadia despre Curtea-Vechă – „a putea sălășlui toată liota și țigănia, fără întocmire, fără stil, cu nade, umpluturi și cârpeli, vrednică să slujească, în urâtenia ei, de decor ticăloșiei unei tagme stăpânitoare plămădită din toate lepădăturile venetice și din belșug altoită cu sânge țigănesc”, chiar Lipscanii aceștia, vad noroios prin care se scurg anevoios, deci îmbrâncindu-se ca apucații, coborâtorii aceleiași liote cleioase, uliță cu case odinioară pretențioase, pline de ifose, azi cârpite ca vai de lume, cu lepra purulentă a zidurilor scorojite, între care se vând ciurucuri puturoase, vrednice doar de a fi etalate pe o plajă bătută de alizee de niște negustori-pirați în fața unor băștinași goi, nu sunt lipsiți de farmecul ambiguu, frumos de urât ce e, voluptuos și totodată stârnind silă, al întregului București.

Stăteam în pridvorul Bisericii Stavropoleos între doi dintre stâlpii cu torsade decorative și priveam în gol. După întunericul ocrotitor dinăuntru, cenușul

toamnei bucureștene are un luciu ca al argintului vechi.

Doamne, Dumnezeu, privește-mă! De ce m-ai părăsit? Departe sunt de mântuirea mea cuvintele greșelilor mele!

Nu acolo, în peștera sfântă, afumată de generațiile stinse împreună cu lumânările lor efemere, ci afară, în aerul aspru, prevestitor al iernii ce a pornit spre noi din stepele ruse, m-a podidit părerea de rău. Mi-am amintit că, nu departe de acest colț, undeva în forfota din preajma Carului cu Bere, cu ani în urmă, înainte de război, mic copil, cu o fervoare a credinței timpuriu deșteptată, pierdusem o cruciuliță mărunță pe care o strângeam tot timpul în pumni. Nu spusese nimic Tatălui meu, care-și vedea neștiutor de drum – ne îndreptam, cred, tocmai spre Carul cu Bere – și priveam disperat, sfâșiat de căință, în urmă, printre picioarele trecătorilor, spre locul unde scăpasem micul obiect sfințit din mâna mea nevrednică, locul de care mă depărtam așa cum ne îndepărtăm iremediabil de toate inocențele noastre.

În acuarela lui Preziosi din 1868, Stavropoleos nu are nici turla actuală cu ferestre, nici clopotnița din față. Închipuie, însă, mai mult decât biserica din zilele noastre acel chivot al Domnului, chivotul sacru pe care-l descoperi și azi, tulburat, atunci când ochii ți se deprind cu întunericul dinăuntru al sfântului lăcaș.

Ca și altădată când îl urmam pe Tatăl meu, mi-am terminat preumblarea prin preajma Lipscanilor intrând la Carul cu Bere. În zadar aș fi cerut azi, precum bunul meu părinte altădată, o cegă sau un nise-

tru la grătar, când „ospătarii” unor oștețe iluzorii nu dispun nici măcar de niște crenvurști. Decorul münchenez din jur este azi o superfetație mai puțin nostalgică, mai degrabă grotescă. Realitatea e o mizerie cu țâfnă. Când am ieșit, trecând pe Covaci, un spectacol burlesc: o țigancă țipând mășcări spre cineva nevăzut, un fel de Pena Corcodușa mai tânără și de o robustă vulgaritate, și-a ridicat brusc poalele aplecându-se adânc din șale. Privitorilor, trecătorilor, mie printre alții, ni s-a înfățișat brusc un cur enorm, albind ca o lună plină și, dedesubt, smocul negru de păr din jurul sexului. Să fi fost – cum spunea Mateiu: „întruparea vie a însuși sufletului spurcat și scârnav al Bucureștilor”?

Remember mai 1996

La înscăunarea mitropolitului Dionisie Lupu, în 1819, Gheorghe Lazăr a rostit, fără să stârnească vreo reacție deosebită, de iritare, a publicului, următoarele vorbe: „urmașii Romei sunt proști, ruși și goi”. E adevărat că, după această amară constatare, dascălul din Transilvania – provincie pedagogică prin excelență – înțelegea să se pună pe treabă pentru ca, în măsura în care îl lăsau puterile, să schimbe acea jalnică stare de lucruri.

Răsfoiesc un album din 1929: *Bucureștii*, primit de la colegul și amicul Jean-Marie Goulemot, „dix-huitième” emerit, fostul decan al Facultății mele de la Tours. Mare colecționar de tablouri,

stampe, cărți vechi, scotocitor mai sânguincios decât mine prin diferitele *marchés aux puces* pariziene, mi-a pasat unele descoperiri românești, pe care le-a făcut în explorările sale săptămânale, în schimbul unor cărți vechi pe care i le dădusem știind că sunt dintre cele ce-l interesează. Albumul se deschide cu o imagine din „Grădina Cișmigiu”. Ce priveliște grațioasă: curba domoală a lacului peste care se pleacă o salcie, fântâna arteziană cu apa țâșnind dintr-o stâncă artificială, și copacii bătrâni de două ori uriași, o dată în văzduh, apoi în reflecția lor din oglinda acvatică. Mai sunt trei-patru asemenea vederi din grădina surprinsă în exuberanța ei vegetală temperată cu grijă de vrednicii grădinari de pe vremuri.

M-au fascinat întotdeauna și continuă să mă fascineze grădinile vechi. Dacă îmi sunt dragi unele cimitire e pentru că asociază prospețimea, reavănul vegetației cu semnele alunecării în trecut, în moarte. Regăsesc uneori, rareori, iluzia paradisului pierdut, sau măcar aluzii la acel eden al voluptăților din care am fost alungați, în unele grădini sau parcuri unde copacii bătrâni sunt risipiți printre vechi clădiri părăsite, temple în ruină, statui năpădite de mușchi. Acolo unde ierburile, florile trăiesc de mult, parcă din timpuri imemorabile în simbioză cu lucrările artei sau meșteșugului omenesc, unde rădăcina viguroasă a unui stejar ieșind din sol se încovoiaie peste trupul de marmură cu vinișoare roze al unei nimfe pentru a se întoarce din nou în pământ, acolo unde ferigile urcă scara și pătrund pe terasă, unde glicina plouă de sus de pe streșină și îmbracă zidul, melancolia mea

începe să suradă, se trezesc în mine bucurii de mult ațipite. Seara, plimbându-mă prin Villa Mirafiori, în parcul zăvorât pentru străini, printre tufele de oleandru, pe sub palmieri, sub cerul de-un albastru nocturn, roman, sau nu departe de aici, la Bagatelle, în mijlocul grădinii de trandafiri unde florile înseși au înscrise în ele legătura misterioasă dintre fire și artă, parcă simt că m-am întors acolo de unde n-ar fi trebuit să plec niciodată.

Așa ceva simțeam, mai degrabă decât gândeam, mai demult, în acel an dinaintea întemnițării, traversând uneori Cișmigiul. Apoi mulți ani nu m-am mai întors acolo. În primăvara trecută am făcut o scurtă plimbare prin venerabila grădină bucureșteană, încercând să regăsesc vechile senzații. Sosisem prea devreme la serbarea „Centenarului Blaga”, ce urma să se țină la Academia de Muzică din apropiere, și unde trebuia să rostesc o alocuțiune. Intrând în Cișmigiu pe lângă Palatul Știrbei, mă așteptam să aud clipocind apa, să o văd în micile bazine pe lângă care treci. Totul era sec, bălăriile năpădiseră șanțurile cu malurile surpate. Aleea pe care înaintam spre lac era desfundată pe-alocuri, cum sunt toate străzile din București. Urâciunea pustiirii a pus stăpânire pe bătrânul Cișmigiu. Construcțiile sunt toate delabrate, podurile, podețele s-au șubrezit, băncile abia se mai țin pe picioare, florile – deși era luna mai – nu se vedeau nicăieri. Și, mai rău decât toate acestea: o lume sordidă, murdară, gălăgioasă, impertinent agresivă pusese stăpânire pe grădină. Am părăsit-o repede, năpădit de silă.

Ce s-a întâmplat cu Cișmigiul? Ceea ce s-a petrecut cu toată țara. Câtă dreptate avea, cu secole în urmă, Paul din Alep: „Valahia, țară de nefericire!”.

Țară balcanică de frontieră, ce ar fi putut să devină rusească. Așa o vedea Keyserling, prin anii '30. I se părea că recunoaște în oameni și lucruri, în calitatea sufletească a celor dintâi, în lipsa lor de practicitate, în blândețea lor, ceva ce-i amintea de oamenii întâlنيți de el pe malurile Niprului. Se înșela? Desigur, așa cum ne înșelăm cu toții atunci când proiectăm asupra corpului etnic imagini derivate din complexe noastre. Travestim popoare după pofta ce-o poftim. Unele dintre aceste travestiuri devin adevărate locuri comune pe care le preluăm pe negândite. De pe băncile școlii primare ni s-a tot repetat șablonul virtuții eminente și exclusive a românului: omenia. Să nu mai vorbim de câte ne-au fost tocate, câte am înghițit pe nemestecate cu privire la vitejia strămoșilor noștri în luptă cu hoardele năvălitorilor! De la litografiile lui Murnu, de pe pereții școlilor, până la fresca din jurul sălii mari a Ateneului, o întreagă mitologie ilustrată a exaltat virtuțile ostășești ale unui popor care a stat timp de secole, aproape tot timpul istoriei sale milenare, sub dependența altor puteri învecinate (ca să nu pomenesc de „jugul” dintr-o altă formulă consacrată a mitologiei naționale). O ideologie pentru cei săraci cu duhul se întemeiază pe asemenea aserțiuni ilustrate prin legende pioase, fapte glorioase născocite și alte scorneli mai mult ori mai puțin nevinovate.

Keyserling presupunea că, în urma alipirii Basarabiei, după Primul Război Mondial, românii

Respect pentru oameni și cărți

vor dobândi tot mai mult caracterul rus meridional, cu o singură excepție: vor fi totdeauna lipsiți de o „forță interioară” rusească. Temperamentului românesc i-ar lipsi întru totul ceea ce rușii numesc „duh”. Lipsă resimțită de întemeietorul școlii din Marburg și exemplificată anecdotic de el prin dezamăgirea încercată în contactul său cu țiganii lăutari din București. Tarafurile ascultate de el în câte o noapte albă, de chef, ar fi fost atât de lipsite de avânt încât – istorisește filosoful – într-una din acele nopți ar fi pus mâna pe bagheta șefului de orchestră pentru a-i dirija pe țigani insuflându-le „duh”. În zadar... Aceștia ar fi rămas tot moi, lipsiți de nerv. Țiganii din București, după chipul și asemănarea românilor, ar fi „patici și apatici”. Judecata lui Keyserling, după experiența unei nopți, sau chiar a mai multor, nu mi se pare prea întemeiată, dar gânditorul acesta, nicidecum sistematic, avea intuiții, și dispunea poate – de ce nu – de unele divinații. Oricum formula lui îmi dă de gândit. Între patos și apatie, între suferința clamată cu țipete sau răbdată cu o stranie indolență, nu i-am văzut oare și eu – uneori cu uluială, adeseori cu exasperare – evoluând pe compatrioții mei? Și nu vorbesc de țigani, de care n-am prea avut ocazia să mă apropii, ci de românii mei. Neam răbduriu, pașnic, obișnuim să ne spunem, vorbind despre noi înșine. „Răbdarea” infinită dovedită în anii comunismului este ea o virtute sau un viciu? Îmi amintesc toți anii aceia ai tinereții mele petrecuți sub climatul aspru al terorii comunismului „revoluționar”, al glaciațiunii staliniene, sub amenințarea permanentă a arestării, ani de anxietate con-

tinuă pentru că vorbeam, scriam și gândeam ceea ce era interzis să vorbești, să scrii și chiar să gândești. Îmi închipuiam că toți gândesc și vorbesc (în cercuri restrânse, familiare, prietenești) ca și mine. În realitate, cred azi, cei mai mulți, imensa majoritate nu îndrăzneau nici măcar să crâcnească împotriva „regimului”, cât despre gândire, foarte mulți, cei mai mulți își găsiseră un mod sau altul de a nu gândi, de a se convinge că „asta e”, că „nu poate fi altfel”, că nu merită și nici nu se poate nicidecum să te împotrivești, că e mai bine „să-ți vezi de treabă”. Se instalase o resemnare de robi ce robotesc doar pentru a se susține pe ei și pe al lor. „Răbdarea” românească se refugia în apatia animalului din cușcă făcută din neputință, iritare zăcută, inerție, lene, indolență, pasivitate deplină și uitare.

Ceva, parcă, începea să miște membrele anchilozate ale corpului românesc în anul acela, 1955, despre care nu știam că va fi ultimul înainte de anii lungi ai reclusiunii mele. Cu sensibilitatea trează a unei jivine tinere la pândă, simțeam un fel de tremur în amorteala din jurul meu. Eu însumi eram cuprins de o nerăbdare, de un freamăt nelămurit pe care-l regăsesc în însemnările mele din acest „Caiet albastru”. Ce înseamnă toate tribulațiile acelea ale mele, toată acea febrilă căutare religioasă, filosofică, amoroasă, neastâmpărul spiritului și trupului, exacerbat în acel an? Mai târziu, privind în urmă spre acele zile, aveam să-mi spun: era vârsta de treizeci de ani, a ieșirii bărbatului în lume, a unui început al vieții publice care te neliniștea; trepidai pe loc, strâns între nevoia imperioasă de a te manifesta și neputința celui strâns în

Respect pentru oameni și cărți

chingi. Se poate. Dar era în febra mea mai mult decât atât.

30 octombrie 1954

După o destul de penibilă rătăcire prin cartier (provincial debarcat de curând la București am încurcat Grădina Icoanei cu Parcul Ioanid, iar localnicii, când e să-ți dea lămuriri, preferă să te trimită la dracu-n praznic decât să-și mărturisească neștiința) am dat în sfârșit peste micul imobil din colțul străzii Caragiale, unde locuiesc Sorana și Dominic Stanca. Mi-a deschis ea, cu o grațioasă și caldă exuberanță, ca unei vechi cunoștințe, deși n-o întâlnisem niciodată până acum. Pe Puiu îl știu de o viață. Este același, sau aproape, ca pe timpul băilor din copilărie de la Someșeni, unde ne primea pe mine și pe frații Boilă oarecum ca la el acasă, doar era fiul doctorului Stanca, cel cu „scalda”. Avem amintiri paralele pe care ni le-am fi împărtășit dacă ne-ar fi permis Sorana, care ține să ni le evoce ea cu o vervă și un debit irezistibile. E încântată de admirația mea uluită în fața științei sale întru trecutul lui Puiu și al meu, ca de o reușită perfectă la un examen. Poate să descrie până și curtea cu castani a „grădiniței” doamnei Bogdan-Duică din Cluj la care am fost „colegi”. Îmi dau seama prea bine că totul nu e decât o tandră dovadă a iubirii pentru amicul meu. O cred de altfel mai sincer îndrăgostită de Puiu decât e Doti de Radu. Cei doi veri, nu prea de mult căsătoriți, seamănă prea puțin între ei. Deși am fost și continui

să fiu mai legat, printr-o amicitie literară, de Radu Stanca, pe Dominic, atât de rar întâlnit în ultimii ani, mai ales de la mutarea sa la București, îl simt mai aproape, ca pe un prieten drag.

Cei doi pregătesc cu mult elan *Steaua Seviliei*, comedia dramatică atribuită tradițional lui Lope de Vega. Sorana se întunecă și ripostează cu vehemență atunci când îi spun că piesa nu este scrisă de acesta, că sub pseudonimul Cardenio, cu care autorul își ia rămas-bun, într-o scenă finală, de la public, se ascunde un contemporan al marelui dramaturg, nicidecum el însuși. Dar ce rost are, din punctul de vedere al spectacolului (pe care îl va pune ea în scenă), restabilirea unui adevăr istoric. Și-apoi, însuși faptul că autorul este necunoscut, că interogațiile referitoare la paternitate înconjoară acest reușit bastard literar, dau piesei un aer ușor enigmatic.

Imaginile pe care mi le-a lăsat lectura ei mai veche sunt colorate toate în roșu și galben, culorile Spaniei. Pasiunea erotică este sângeroasă, dar nu mai puțin sânge pretinde cultul onoarei. Mai complexă, mai plină de ambiguități decât *Cidul* (chiar dacă mai puțin riguroasă în construcție), *Steaua Seviliei* îndeamnă azi la o lectură, deci o interpretare, politică. Autocratul, Sancho cel Valoros, se crede deasupra Legii, de aceea o calcă voios în picioare. Busto Tabera, magistratul drept, inflexibil, servitorul devotat al Legii (rolul pe care-l va interpreta Dominic), i se opune regelui nevrednic și cade jertfă nelegiurii. Între *nelegiurie* și *lege* sunt mai multe atitudini posibile. Ele pot fi adoptate, în diferite momente ale existenței, de una și ace-